

ANGLŲ IR LIETUVIŲ KALBŲ PRIEBALSIŲ STIPRUMO (INTENSIVUMO) EKSPERIMENTINĖ LYGINAMOJI ANALIZĖ

R. APRIJASKYTE-VALDSTEINIENE

Lyginant anglų ir lietuvių kalbų priebalsius, svarbu sugretinti juos ne tik palatalizacijos, aspiracijos, asimiliacijos ir pan. požiūriu¹, bet ir jų stiprumo (intensyvumo) požiūriu.

Garso stiprumas turi didelę reikšmę. Pasak L. R. Zinderio² ta reikšmė pasireiškia tuo, kad, pirma, garso stiprumas užtikrina kalbos perteikimo ir suvokimo aiškumą, o tai labai svarbu kalbai kaip bendravimo priemonei, ir, antra, tuo, kad jis sudaro labai paplitusio dinamiško kirčio tipo pagrindą. Garso stiprumas yra fizinis dydis. Juo suprantama energijos kiekis, pereinąs pro garso bangos krūpčiai statmenos plokštumos 1 cm² per vieną sekundę. Garso stiprumas gali būti matuojamas erg/cm². Tačiau, kadangi stiprumo keitimosi pajutimas maždaug atitinka logaritminį dėsnį (Veberio—Fecho), tad garso stiprumą priimta matuoti pagal skalę, sudarytą sutinkamai su šiuo dėsniu. Garso stiprumo matavimo vienetu priimtas decibelas.

Sio darbo tikslas nėra nustatyti vienos ar kitos kalbos priebalsių intensyvumą absoliučiais dydžiais, o tiksliai atlikti jų lyginamąją analizę, kurios pagrindu galima daryti išvadas dėl anglų kalbos priebalsių dėstymo lietuvių auditorijoje.

Dviejų kalbų garsų stiprumo lyginamoji analizė atliekama, remiantis tyrinėtojo stebėjimu, o taip pat eksperimentais naudojant tikslias matavimo priemones. Pirmasis tyrimo metodas, pagrįstas stebėtojo klausia bei tyrimo įgūdžiais, nors dažniausiai ir duoda teisingus rezultatus, jis visgi subjektyvus. Eksperimentas, pasinaudojant tiksliais techninėmis priemonėmis, turi tą privalumą, kad su jo pagalba gaunami, palyginti, objektyvūs rezultatai. Čia, žinoma, rezultatai priklauso nuo prietaisų tikslumo, šioje tokia paklaida lieka ir eksperimentuojant su tiksliais priemonėmis, nes tyrimo objektas yra žmogus.

¹ Vilniaus Valst. V. Kapusko v. universiteto Mokslo darbai, XXX, Kalbotyra, II, 1960, p. 167—185.

² Л. Р. Зиндер, Общая фонетика, 1960, стр. 82—84.

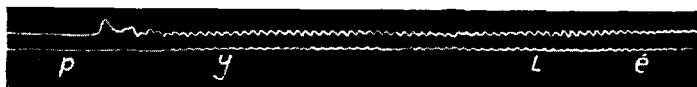
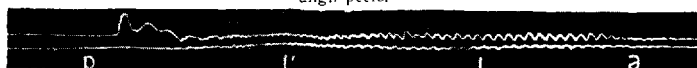
Eksperimentinė abiejų kalbų priebalsių stiprumo lyginamoji analizė buvo atlikta Leningrado Ščerbos vardo eksperimentinės fonetikos laboratorijoje. Garsų stiprumui (intensyvumui) nustatyti buvo naudotasi kimografu ir oscilografu. Kimografu naudotasi nustatyti sprogstamųjų priebalsių, oscilografu — pučiamųjų priebalsių intensyvumui.

Kaip žinoma, priebalsių stiprumas kiekvienoje kalboje priklauso nuo padėties žodyje, nuo fonetinių sąlygų. To paties priebalsio stiprumas žodžio pradžioje, viduryje, pabaigoje dažnai nėra vienodas. Čia turi taip pat įtakos kirtis ir aplinkiniai garsai. Tad lyginant dviejų kalbų priebalsių stiprumą, svarbu parinkti žodžius taip, kad lyginamieji priebalsiai juose būtų vienodose fonetinėse sąlygose, pvz., negalima lyginti **b** angliškajame žodyje *bet* su **b** lietuviškajame žodyje *būti*. Todėl priebalsių stiprumui anglų bei lietuvių kalbose lyginti buvo parinkti žodžiai, kuriuose lyginamose kalbose atitinkami priebalsiai yra vienodose fonetinėse sąlygose arba, bent kiek tai įmanoma, identiškoje padėtyje. Eksperimentui buvo parinkti, pvz., tokie žodžiai:

liet.	angl.
buti	booty
tik	tick
pylė	peeler
kilt	kilt
lęšis	lashes
sau	sough
pas	pus ir kiti.

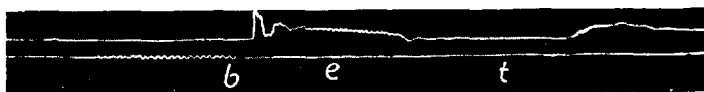
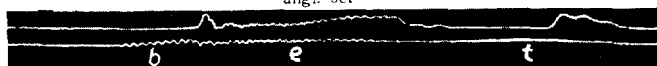
Eksperimente dalyvavo diktoriais 8 lietuvių ir 5 anglų Leningrade besimokantieji studentai bei aspirantai. Gautos būdingiausios kimogramos pateikiamos 6—7 puslapiuose.

angl. peeler

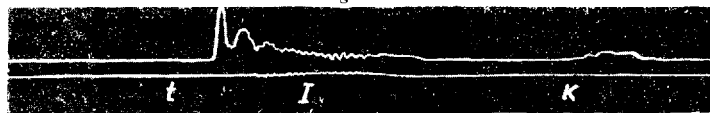
liet. pylė

angl. bet

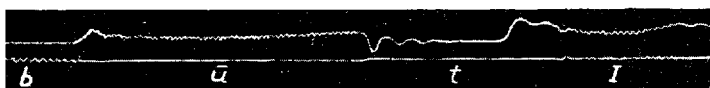
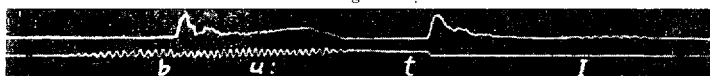

liet. bet

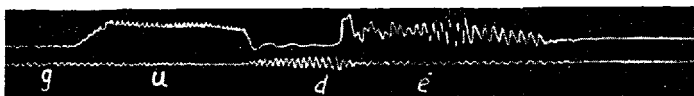
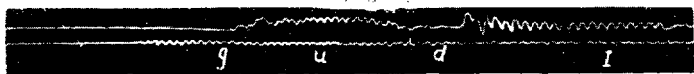
angl. tick

liet. tik
angl. booty

liet. būti
angl. goody

liet. gudė
angl. kilt

liet. kilt
angl. guest

liet. gest

Kimogramose išmatuoti sprogstamųjų priebalsių sprogsimo kampų dydžiai surašyti 1-oje lentelėje. Iš lentelės matyti, kad anglų kalbos priebalsio *p* stiprumas yra toks pat kaip ir lietuvių kalbos. Stebint be kimografo, susidaro įspūdis, kad anglų *p* yra stipresnis. Toks įspūdis susidaro dėl anglų *p* aspiracijos. Tačiau kimografas aiškiai rodo, kad priebalsio *p* stiprumas yra vienodas abiejose lyginamose kalbose. Nustatytas sprogsimo kampas anglų *p* 95°–105°, lietuvių *p* — 100°–105°. Visais kitais atvejais stebėjimo duomenys ir kimografo parodymai sutampa.

1 lentelė

Sprogstamųjų anglų ir lietuvių kalbų priebalsių stiprumo lyginamoji lentelė

Priebalsis	Sprogsimo kampas		Lygin. stiprumas	
	angl.	liet.	angl.	liet.
<i>p</i>	95°–105°	100°–105°	vienodas	vienodas
<i>b</i>	105°–115°	95°–100°	silpnesnis	stipresnis
<i>t</i> žodžio pradžioje	95°–110°	95°–110°	vienodas	vienodas
žodžio viduryje	100°–105°	110°–115°	stipresnis	silpnesnis
<i>d</i>	105°–115°	95°–105°	silpnesnis	stipresnis
<i>k</i>	100°–110°	115°–125°	stipresnis	silpnesnis
<i>g</i>	110°–120°	120°–130°	stipresnis	silpnesnis

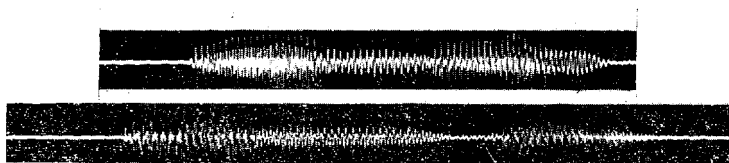
Dėl pateikiamų skaičių reikia pastebėti, kad nustatyti priebalsių sprogsimo kampų dydžiai nėra absoliutūs, jie nusako to priebalsio stiprumą kaip tik tose fonetinėse sąlygose, kuriose jis nustatytas. Kitose fonetinėse sąlygose tas skaičius galėtų šiek tiek skirtis. Tačiau vienos ir kitos kalbos priebalsių lyginimui šie skaičiai yra būdingi, pvz., lietuvių *b* sprogsimo kampas eksperimente nustatytas 95°–100°, anglų *b* — 105°–115°. Kitose fonetinėse sąlygose galėtume nustatyti sprogsimo kampus lietuvių *b* — 100°–115°³, anglų *b* — 115°–120°. Tad ir šiuo atveju lietuvių *b* yra stipresnis. Taigi, eksperimentinė abiejų kalbų sprogstamųjų priebalsių analizė rodo, kad priebalsio *p*, o taip pat priebalsio *t* stiprumas žodžio pradžioje abiejose kalbose yra vienodas. Priebalsis *t* žodžio viduryje, o taip pat priebalsiai *k* ir *g* anglų kalboje stipresni, o priebalsiai *b* ir *d* anglų kalboje silpnesni.

Abiejų kalbų pučiamųjų priebalsių lyginamasis intensyvumas nustatytas oscilografu. Būdingiausios oscilogramos dedamos 9–11 puslapiuose. Bandymo rezultatai pateikiami 2-je lentelėje.

Oscilogramos rodo, kad abiejų kalbų pučiamųjų priebalsių intensyvumas beveik visur yra vienodas. Išimtį sudaro tik priebalsis *f*, kuris anglų kalboje šiek tiek intensyvesnis, ir priebalsis *tf*, kuris anglų kalboje mažiau intensyvus.

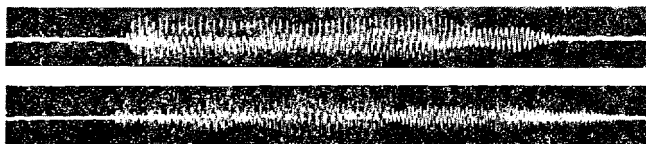
³ I. Vaitkevičiūtė, Lietuvių literatūrinės kalbos priebalsinių fonemų sudėtis, Lietuvių kalbotyros klausimai, I, Vilnius, 1957, p. 22–23.

angl. fonder

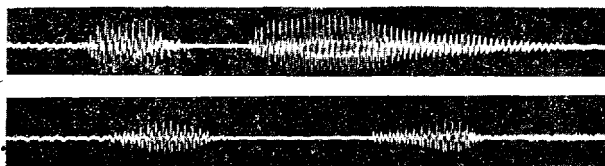
liet. fonda

angl. filmy

liet. filme

angl. vicars

liet. vikis

angl. vie

liet. vai

angl. sough

liet. sau

angl. pussy

liet. pusė

angl. pus

liet. pas

angl. zoo

liet. zū

angl. zealles

liet. zylės

angl. shipped

liet. šipt

angl. lashes

liet. lėšis

angl. leisure

liet. ližė

angl. butcher

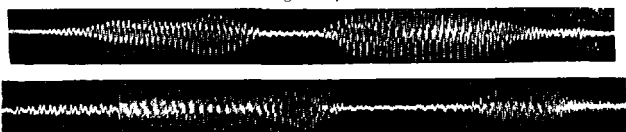
liet. bučiūs

angl. touch

liet. čiuč

angl. major

liet. medzią

2 lentelė

Pučiamaųjų anglų ir lietuvių kalbų priebalsių lyginamojo intensyvumo lentelė

Priebalsis	Anglų klb.	Lietuvių klb.
s	vienodas	vienodas
z	vienodas	vienodas
ʃ	intensyvesnis	mažiau intensyvus
ʒ	vienodas	vienodas
tʃ	mažiau intensyvus	intensyvesnis
dʒ	vienodas	vienodas
f	vienodas	vienodas
v	vienodas	vienodas

Stebint be oscilografo, lietuvių s atrodo intensyvesnis. Tai, matyti, dėl to, kad, tariant lietuvišką s, liežuvio galiukas yra arčiau alveolių, priebalsis šaižesnis, tačiau, kaip rodo oscilogramos, šis stebėjimo įspūdis nėra tikslus, priebalsio s intensyvumas abiejose kalbose yra vienodas. Visais kitais atvejais stebėjimo įspūdis ir oscilogramų duomenys sutampa.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Anglų kalbos katedra

Įteikta
1964 m. balandžio mėn.

ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНЫЙ СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ СИЛЫ (ИНТЕНСИВНОСТИ) СОГЛАСНЫХ АНГЛИЙСКОГО И ЛИТОВСКОГО ЯЗЫКОВ

Р. АПРИЯСКИТЕ-ВАЛЬДШТЕЙНЕНЕ

Резюме

В статье описывается экспериментальный сравнительный анализ силы (интенсивности) английских и литовских согласных. На основании измерения углов взрыва взрывных согласных на кимограммах и анализа осциллограмм, полученных во время специально проведенного эксперимента, делаются следующие выводы:

Сила взрывного согласного *p*, а также согласного *t* в начале слова в обоих языках одинаковая. Сила взрывного согласного *t* в середине слова, а также согласных *k* и *g* во всех положениях больше в английском языке, а взрывные согласные *b* и *d* слабее в английском языке. Интенсивность же щелевых согласных в обоих языках почти везде одинаковая. Исключением являются согласный *ʃ*, который немного более интенсивный в английском языке, и согласный *tʃ*, который менее интенсивен в английском языке.
